

Hrvatska plemena od XII. do XVI. stoljeća. Napisao Vjekoslav Klaić. U Zagrebu. Tiskom Dioničke tiskare. 1897.

Profesor Vjekoslav Klaić ni samo ploden pisatelj, ampak je tudi vrlo umen raziskovavec starejše dobe hrvaške zgodovine. Pred nekimi leti je izdal znamenito razpravo „Ime Hrvat“, s katero je dokazal, da se je ime Hrvat nahajalo med vsemi slovanskimi narodi kot plemensko. Nedavno je izšla omenjena razprava v „Radu“ jugoslovanske akademije, a je ob enem tudi posebej pretiskana. Pisatelj se je po lastni izjavi lotil raziskovanja hrvaškega državnega življenja od XII. do XVI. veka in je našel za zgodovino hrvaških plemen in hrvaškega plemstva v srednjem veku mnogo gradiva, s katerim se more točno dokazati pristnost znanega „memorijala“, ki se pripisuje spletskemu arhidijakonu Tomažu, pisatelju zgodovine prvostolne cerkve spletske in tudi najstarejše zgodovine hrvaške. V tem memorijalu se pripoveduje, kako so starejšine ali knezi dvanajstih hrvaških plemen l. 1102. izvolili kralja ogrskega Kolomana za kralja Hrvaške in Dalmacije. O tem znamenitem zgodovinskem viru je pisal že pokojni dr. Rački u „Književniku“ (I. str. 375—383.) in dokazal avtencijo in aksiopistijo njegovo prav temeljito. Ker pa madjarskim zgodovinarjem vsebina tega memorijala ni všeč, ker se dá po njem dokazati popolna samostalnost hrvaške države v oni dobi, trdili so in še trdijo, da ta memorijal ni pristen, marveč da je kasneje sestavljen v prid Hrvatom. Če so tako ravnali madjarski šoviniški zgodovinarji Szalay, Horvath, Pesty in drugi, ne čudimo se niti najmanj, pač pa lahko zamerino sicer bolj treznemu izdajatelju Fesslerjeve zgodovine ogrske države, zgodovinarju Kleinu, ki se je mogel lahko prepričati o pristnosti tega starega spisa po razpravi Račkega, potem ne bi bil napisal o njem iste neresničnosti, kakor zgoraj omenjeni zgodovinarji.

Obsirno zbrano gradivo za poznavanje hrvaškega državnega življenja od XII. do XVI. veka potrjuje tudi aksiopistijo omenjenega memorijala še točneje, podaje pa tudi popolno sliko življenja, javnega in zasebnega prava hrvaškega plemstva, ki je izšlo iz dvanajstih plemen. To gradivo je dalo učenemu zgodovinarju tudi podlago, da je napisal pripravno razpravo za večje delo o hrvaških plemenih v srednjem veku.

Ta razprava je razdeljena na štiri poglavja. V prvem poglavju navaja in razjasnjuje pisatelj vse razprave, v katerih se splošno omenjajo hrvaška plemena, in še posebej dvanajstero plemen in njih posebni

plemenski naslov (nobilitatis titulus) nasproti ostalim prebivavcem hrvaškega kraljestva. V jednem listu banovca Mihajla Živkovića iz l. 1459. se razjasnjuje nasledno pravo „vseh plemičev dvanajstih rodov hrvaškega kraljestva“. V drugi listini iz l. 1350. se dokazuje, kako si je rodovina Virević, četudi ni pohajala iz nobenega roda dvanajstih hrvaških plemen, pridobila plemstvo, ker je ta rodovina sklepala zakone z udi omenjenih plemen. Nadalje se dokazuje, da naslov plemstva hrvaških plemen ne izhaja šele od kralja Kolomana, ampak že iz dobe narodne dinastije, celó od onega časa, ko so Hrvati prišli s severa ter zavzeli rimske pokrajine Dalmacijo, Ilirik in Panonijo. Tudi se je točno znalo za vse ude teh plemenitih rodovin in tudi za njih pravice. Glavna pravica pa je bila, da so bili plemiči prosti vseh davkov; in ravno radi tega se je tudi toliko pazilo, kdo pripada kateremu hrvaških plemen in plemenitih rodov.

V drugem poglavju ugiblje pisatelj, kako je nastal plemeniti naslov hrvaških plemen. Ko je v VII. veku osvojilo sedem ali osem hrvaških plemen rimske pokrajine Dalmacijo, Ilirik in Panonijo, podvrgla so in izpremenila v kmete vse poprejšnje prebivavce teh pokrajin, namreč latinske in slovanske, kolikor se je bilo teh semkaj naselilo že pred Hrvati med l. 548.—611. Po tem bi se mogle raztolmačiti tudi razlike v narečjih hrvaškega jezika na zemljišču kasnejše hrvaške države. Ni mogoče določiti, koliko je rodovin od teh sedem ali osem plemen ostalo precej izpočetka v Dalmaciji in koliko jih je šlo v Ilirik in Panonijo, ali vsekako je bil manjši del onih, ki so prišli semkaj, zakaj v teh krajih je bilo tudi v poznejših časih pogostnejše ime slavensko od hrvaškega. Pisatelj rabi za panonsko Hrvaško ime „Slovinska zemlja“ tudi v drugih svojih zgodovinskih spisih, celó v poljudnih. Mi tega ne moremo odobrovati, četudi je to ime v zgodovini teh krajev znano, ali tudi ta zemlja je pripadala od najstarejših časov k hrvaški kraljevini, pa je tudi še dandanes njen najvažnejši del, saj stoji v njem današnje glavno mesto Zagreb. V poljudne spise ne spada taka delitev; zakaj bi se neki še sami delili in pomagali nasprotnikom, ki so že tako preveč razkosali naše slovanske dežele, a posebej še hrvaške! Pisatelj se tudi ni lotil raziskovanja o hrvaških plemenih v „slovinski“ zemlji, kar gotovo ne bi bilo brezuspešno, četudi je bila sila teh plemen le v Dalmaciji tako jaka, da niso dala samo deželi svoje ime, marveč so tudi pohrvatili vse prebivavce.

O življenju hrvaških plemen v nekdanji Dalmaciji in kasnejši Hrvaški od VII. do XII. veka vemo malo. Po ustnem izročilu XIII. veka se nam sporočuje, da so se množila ta plemena v stoletjih na razne načine, tako da jih je bilo že v XI. veku na Hrvaškem med Gvozdom (Veliko Kapelo) in Cetino (dotično Neretvo) dvanajst (oziroma trinajst). Kakor dalje pravi to poročilo, je imelo teh dvanajst hrvaških plemen v svojih rokah vse politične pravice v hrvaški državi, izmed teh plemen so se volili bani hrvaških banovin in župani hrvaških županij; slednjič so imeli pravico voliti kralja, ko je izmrla vladajoča dinastija v kraljestvu. Teh dvanajst (oziroma trinajst) plemen je slednjič v početku XII. veka priznalo Arpadovića Kolomana za kralja ter z njim l. 1102. sklenilo „pacta“ ali državno pogodbo, s katero je zavarovalo sebi in po tem tudi hrvaškemu kraljestvu stare pravice in povlastice za vse poznejše veke. Potem našteva pisatelj vseh dvanajst plemen, katerih starejšine so l. 1102. sklenili pogodbo s kraljem Kolomanom, kakor nam pripoveduje Tomaž arhidijakon v omenjenem glasovitem memorijalu.

V tretjem poglavju omenja pisatelj zgodovino vseh dvanajstih plemen. Pri zgodovini vsakega plemena je navêl vse vire, kateri omenjajo njegova imena. Vsi ti viri so verjetni; ne more se niti najmanje dvomiti, da so bili starejšini teh plemen zares prisotni pri sklepanju pogodbe s kraljem Kolomanom. Za vsa plemena ima precej podatkov, le za pleme Svačićev jih ni, čeravno je bil iz tega rodú zadnji narodni hrvaški kralj Peter Svačić, ki je padel v borbi s Kolomanom na Gvozdu l. 1102. Posebno mogočni so bili Mogorovići v Liki, zakaj njih pleme je štelo čez 50 hiš, med katerimi so se kasneje proslavili najbolje Berislavići, Babonožiči, Utišenovići itd. Najznamenitejša je bila hiša Draškoviće, ki je l. 1490. štela čez 35 moških glav. Celotno pleme Mogoroviće je imelo koncem XV. v. do 3500 duš.

Plemena so pa sledeča: 1. Kačići okoli mesta Omiša v Dalmaciji; kasneje jih je bilo tudi v Liki. Iz tega plemena je bil glasoviti pesnik Andrej Kačić-Miošić. — 2. Kukari v Lučki županiji okoli mesta Skradina. — 3. Subiči tudi v Lučki županiji okoli Bribira in Ostrovice. Ogrsko-hrvaški kralj Ljudevit Vel. je razdelil ta rod; ono betev v Dalmaciji je popolnoma premagal, drugi pa je dal l. 1347. grad Zrin pri Topuskem; od tega gradu so dobili pridevek Zrinski. To je

bil najmogočnejši rod Šubiće, ter se je v zgodovini najbolj proslavil. — 4. Čudomirići v Zadru in v okolici tega mesta. — 5. Svačići. O tem plemenu ne moremo niti uginiti, kje je bilo naseljeno in kaj se je dogodilo z njim v poznejših časih. Samo to vemo, da je kneževski rod Nelepića, ki je v prvi polovici XIV. veka gospodoval v mestu Kninu v kninski županiji, izšel iz tega plemena. Morda je to pleme svoje prvotno ime izpremenilo. V XV. veku se spominjata v okolici kninski plemeni: Bučići in Unčani, katerima v poprejšnjih vekih ni sledú; morda sta ti plemeni izšli od Svačićev? Ali tudi za to ugibanje nimamo nobene podpore. — 6. Mogorovići izpočetka okoli Belgrada blizu Zadra, po tatarskem navalu na Hrvaško l. 1242. pa tudi v Liki, kjer so ostali do osvojitve tega kraja po Turkih l. 1526. Od tukaj so se razbežali mnogi rodovi v svobodno Hrvaško. Med njimi so najznameniteji Draškovići. — 7. Gušiči, že za narodne dinastije znano pleme, so bili nastanjeni v sidraški županiji v bližini dalmatinskega Belgrada. V XII. veku se je preselila jedna betev (morda tudi več betev) v županijo krbavsko, kjer je bil rod Kurjakoviće od tega plemena tako znamenit, da se v spominikih nič več niti ne omenja pleme Gušičev. Le oni rod tega plemena, ki se je bil preselil v županijo Gačko (okoli Otočca) pod knezi Frankopanskimi, se je vzdržal do današnjega dne. — 8. Lapčani in Karinjani. Oni so stanovali prvotno okoli gornje Une in gore Plješivice, kjer se nahaja še dandanes mesto Lapac. Tukaj je imelo to pleme svoj grad, a delilo se je na mnogo rodov. Jeden se je naselil na jugu Velebita okoli mesta Karina, od tega tudi njihovo ime Karinjani. Bili so pa čisto ravnopravni v vsem z Lapčani. — 9. Poletčići. O tem plemenu vemo prav malo. Stanovalo je v Buški županiji okoli današnjega Perušića. — 10. Še manje vemo o Lasničičih ali Lisničičih. Bržkone je to pleme razpalo prav zgodaj ali pa je izpremenilo svoje ime. — 11. Jamoneti se sicer omenjajo skoz tri veke, vendar vemo prav malo o njih. Prebivali so v Lučki županiji in okoli Nina. V XV. veku jih nahajamo tudi v krajih med Uno in Savo. — 12. Tugomerići ali Tugomirići so prebivali izpočetka v podgorski županiji na podnožju Velebita v Primorju nasproti otoku Pagu. Glavno mesto jim je bilo današnji Bag ravno v sredini omenjene županije. (Konec.)

Hrvatska plemena. Napisao Vjekoslav Klaić. [Konec.] V četrtem poglavju našteva pisatelj ona plemena, katerih imena se ne nahajajo v memorijalu arhidijakona Tomaža in ki so nastala na različni način od XII. do XV. veka. Ta plemenita plemena so postala bodisi tako, da je popolnoma razpalo katero staro pleme in je iz njega izšlo več novih z novimi imeni, bodisi, da se je oddelila od starega plemena jedna betev ter se izpremenila v samostalno pleme s posebnim imenom i. t. d. Tako so bržkone nastala plemena: Stupić, Kršelci, Humljani, Nebljusi, Lagodušići, Virevići, Čubranići, Bučići, Unčani, Kremenici, Limići, Tišemiri, Dživići, Slavogosti. In slednjič je navel pisatelj

še tudi osem dvomljivih plemen in sedem takih imen, ki bi mogla biti plemenska.

Ker so tudi Slovenci brez dvoma živeli razdeljeni na plemena in rodove, bilo bi vredno preiskati najstarejše zgodovinske spomenike, ki sploh omenjajo Slovanov v alpskih deželah. Gotovo bi se našlo kaj gradiva za takšno razpravo, kakoršna je omenjena. Ne bi li te moje vrstice vspodbodle kate-rega naših slovenskih zgodovinarjev, ki se bavijo z našo najstarejšo zgodovino, da poišče takih podatkov, kakor je storil profesor Klaić za Hrvate? Trud bi se izplačal s tem, da bi točneje poznavali zgodovino svoje najstarejše dobe.

J. St.

Pogovori.

Naši „Pogovori“ bi bili kakor spiski iz davno minulih srečnih, mirnih časov, ko bi se nekoliko ne ozrli tudi na to, kar se sedaj godi okrog nas. Med tem, ko krotko in preprosto s svojimi mladimi prijatelji kramljamo o poslanih pesniških proizvodih, vrši okrog nas boj ne za malenkostna vprašanja, n. pr. o slovenskem heksametru, temveč na jedni strani za umetniška pravila sploh, na drugi strani pa za neomejeno pesniško svobodo. In oni, ki se boré za neomejeno pesniško svobodo, so tako odločni, kakor bi bili že zmagali. Zlasti v jedni stvari smo si hudo nasprotni, ker namreč mi zahtevamo, da se mora pesnik kakor vsak umetnik ozirati na нравni zakon, a naši protivniki trdé, da nima нравnost v umetnosti nič opraviti, ker je umetnost sama sebi namen. Tudi se posmehujejo onim, ki se še drže tega načela.

Marsikateri naš znanec je čimdalje nezapnejši proti nam in našim nazorom, in čudna sila ga vleče, da bi se udal s celim srcem modernim nazorom o umetnosti sploh in o pesništvu posebej.

Ne moremo prikrivati, da nikakor nismo brez zanimanja in čutenja v tem boju; priznavamo, da nam prizadeva hude bolečine to divje vrvenje, ki — to uči izkušnja — ki zamoriva in pokončuje najlepša čustva, a polni srca z nemirom, nezadovoljnostjo, celó s sovraštvom do lastnih rojakov.

Vendar pa se niti najmanj ne bojimo, da bi kdaj ti moderni nazori v umetnosti prevladali ali obveljali. Saj poezija s svojimi pravili ni šele od včeraj, da bi se smelo danes prevrniti, kar se je včeraj določilo: marveč poezija je tako stara kakor človeški rod, ž njim je živela, ž njim napredovala in nazadovala. Ako trdé novejši pesniki, da poezija izražaj pristna človeška ču-

stva, skladamo se tudi mi s tem popolnoma; opozarjamo pa na to, da je v nekaterih dobah človeštvo jako propadlo in ž njim tudi poezija. Zakaj da bi morali imeti ravno sedanjo — moderno — poezijo za vrhunec umetnosti? Ne, marveč oziram se na poezijo vseh časov in narodov, da spoznamo, kaj je najboljše in najlepše. Ako imaš tako vzvišeno stališče, potem lahko pregleduješ in primerjaš in presojaš to in ono, ne da bi te mogla zmotiti kaka malenkost.

Gotovo ima tudi sedanji tok nekoliko dobrega, kar je in bo pesništvu v prid. Gotovo je pravično zahtevati, da naj pesnik ne gleda samo na obliko, ampak na pravo pesniško vsebino, in ta vsebina naj tudi ne bo prazna igrača, gola domišljija, ampak naj kaže življenje, naj izraža istino. Toda poleg tega trdimo, da samo golo življenje, sama čista istina nikakor ni poezija, in da se ne sme vse prevesti v poezijo, kar nam kaže življenje. Domače živali in gnoj so potrebne, istinite in koristne stvari: toda nikakor niso za salon, ampak so za hlev.

Najbolj želimo pokazati, da velja нравnost ali нравni zakon tudi v poeziji, to se pravi: kakor je za naše življenje to dobro, ono pa slabo, kakor so nekatera dela blaga, druga pa grešna: tako je tudi v poetičnih izdelkih jedno dobro, drugo pa grešno in nedovoljeno. In nikakor ni resnično, da pesniku ni nič mari za to, ali je kaj нравno dobro, ali morda grešno.

Kako bi neki moglo biti drugače? Saj priznava tudi nova struja, da se v umetnosti zrcali življenje. A za življenje velja brezdvomno нравni zakon: torej je jedino to dosledno, da velja нравni zakon tudi za umetnost. Vsakdo vé, da vidimo v prirodi stvari v perspektivi. Ker pa kaže slikarstvo pri-